

»Гласник Скопског научног друштва« I-VIII, 1925—1930, Скопље.

Čim je osnovan Filozofski Fakultet u Skoplju, započela je akcija oko osnivanja jednog Naučnog Društva koje bi proučavalo Južnu Srbiju i radilo na širenju i popularizaciji nauke u Skoplju.* Skopsko Naučno Društvo osnovano je 26 marta 1921 godine. Prvih godina ono se poglavito bavilo održavanjem pojedinih predavanja za javnost (održano ih je svega preko 30) i stručnih sastanaka (bili su redi od javnih predavanja). Od zamišljenih radova većeg stila i od publikacija nije bilo ništa. 21 marta godine 1925 Društvo je inicijativom g. Dra Tihomira Gjorgjevića, profesora Beogradskog univerziteta, reorganizovano i donelo je za se nova pravila. Glavna movina te organizacije bila je raspodjela članova na redovne i dopisne, čiji je broj ograničen (30 odnosno 40) isto kao i u akademijama, saradnike, pomagače, dobrotvore, odnosno velike dobrotvore. Predviđeni su još i počasnici članovi. Najveći je Dobrotvor i Zaštitnik Društva Njegovo Veličanstvo Kralj Aleksandar I. Veliki pokloni Njegova Veličanstva, kao i stalna znatna dotacija u državnom budžetu, omogućili su izdavačku delatnost Društva, koja se tokom godina prilično razvila. Na izdanjima Društva saraduju približno u podjednako meri naučenjaci iz Skoplja, poglavito sa Fakulteta, i iz drugih mesta (najviše iz Beograda sa Univerziteta, ali bilo je i zagrebačkih saradnika — gg. Dr Skok i Dr Tučan, kao i iz Ljubljane: gg. Dr Radojčić i Dr Kos, svi profesori Univerziteta). Dosada su objavljeni 1) kratki Godišnjak I—VIII, 1921—1928, Skoplje, 1928, str. 56, 2) posebna dva izdanja ili Knjige Skopskog Naučnog Društva i to: Srpske narodne melodije (Južna Srbija) skupio Vladimir R. Gjorgjević sa uvodom Ernesta Klosona (1928) i Zakonodavstvo Stefana, cara Srba i Grka od Aleksandra V. Solovjeva (1928) i najzad 3) osam brojeva Glasnika u 7 svezaka, od kojih su dve posvećene isključivo prirodnim naukama (urednik je Dr Petar S. Jovanović, prof. univ.) tri su posvećene društvenim naukama i dve (prve) su mešovite sadržine. Iz početka je uređivao izdanja Društva njegov pretsednik g. Dr Radoslav M. Grujić, profesor univerziteta u Skoplju, dok je sada iza-

* Isp. članke dr. Radoslava M. Grujića u »Narodnoj Starini«: »Skopsko Naučno Društvo« (III. 75.) i u 9. sv. o skopskom muzeju.

bran i drugi urednik, g. Dr Mita Kostić, prof. univ.

Sada Društvo, sem svećanih skupova, ne priređuje više javna predavanja. Stručni sastanci isto tako su veoma retki. Aktivna saradnja u radu Društva u prvom redu mesnih naučnih snaga mogla bi da bude veća; isto tako moglo bi se pojačati i interesovanje šire javnosti za društveni rad.

Prema godišnjaku Društvo je imalo dva počasna, 30 redovnih, 24 dopisna člana, 4 saradnika, 127 pomagača, 18 dobrotvora i 7 velikih dobrotvora, t. j. svega 212 članova.

Iza ove najopćenitije informacije o Skopskom Naučnom Društvu prelazimo na prikaz »Glasnika« koji se izdaje po sledećem planu:

- 1) Rasprave i članci;
- 2) Izveštaji o radu na terenu;
- 3) Pregled literature i prikazi pojedinih publikacija i
- 4) Sitni prilozi, predlozi i pitanja.

Izdanje je dosta obilato ilustrovano, štampa se na lepoj hartiji, ima dobar slog, ali kao gotovo u svima našim izdanjima, korektura mogla bi da bude bolja.

U prikazivanju »Glasnika«, ostavljajući po strani sve što se odnosi na prirodne nauke kao i grupe priloga 3, 4), gde ima dosta zanimljive građe, polazimo sledećim redom:

- 1) Rasprave iz istorije, istorije književnosti i lingvistike;
- 2) Rasprave iz arheologije i istorije umetnosti i
- 3) Rasprave iz etnografije i antropologije.

I.

Mala rasprava Dra Nikole Vulića, profesora Beogradskog Univerziteta otvara »Glasnik« pod naslovom »Teritorija Rimskog Skoplja«, u kojoj se na osnovu epigrafskih podataka i »Tabulae Peutingerianae« sa ispravkama K. Müllera i samog g. Vulića, pokušava rekonstrukcija teritorije rimskog okruga Skupi. Članak je ilustrovan. (I. 1—4).

U raspravi »Vlastelinstvo sv. Đorđa kod Skoplja od XI do XV veka« (I. 45—71) Dr Radoslav M. Grujić na osnovu izvornih hrisovulja tog manastira, sačuvanih u Hilendaru (jedan deo Milutinove hrisovulje je produciran kao prilog članku) proučava postanak i organizaciju ovog manastira. Tragovi su mu sačuvani i na terenu, nešto severnije od Skoplja. Vlastelinstvo Sv. Đorđa sastojalo se od 47 sela, od kojih mnoga postoje još i sada. Analiza dokumenata dovodi autora do zaključka da je ovo opsežno manastirsko vlastelinstvo bilo

feod, sa toliko širokim imunitetima i povlasticama da se može govoriti o njegovoj relativnoj suverenosti. Ono se približuje klasičkom tipu zapadno evropskih feoda. Ova radnja je zanimljiv prilog za rešavanje još daleko neiscrpljenog problema o feudalizmu kod Slovena, poimence Južnih.

Dr. Mita Kostić, »Opis vojske Jovana Hunjadija pri polazu na Kosovo« (I 79—91) objavljuje i prvi put komentariše pismo Paskoja Sarkočevića — Pasquale de Sorgo — dubrovačkog plemića u službi despota Gjurđa Smederevca, koje je pronašao u kopiji u Dubrovačkoj arhivi G. Dr. Petar Kolendić, profesor univerziteta. Ovo pismo podrobnije i jasnije prikazuje vojску Hunjadijevu, nego što su to činili drugi izvori.

Dr. Filaret (Branko) Granić: »Osnivanje grada Justiniana Prima 535 godine p. Hrista«. U ovoj radnji utvrđena je u vezi sa opštom istorijom Istočno-rimske države i Crkve u VI stoleću na koji je način i zašto došlo do ustanove te arhiepiskopije. Ona nije igrala naročite uloge, te je valjda prestala na početku VII stoleća. Uzrok njenog ukidanja autor vidi u dolasku Slovena na Balkansko poluostrvo i u anarhiji koja je nastala posle smrti cara Mavrikija (I 113—134).

Gliša Elezović, Turski spomenici u Skoplju. (I 135—176; 397—424; V 243—216; VII-VIII 177—192) Značaj koji je Skoplje imalo pod Nemanjćima mi ukoliko nije smanjen pod vladom Osmanlija; naprotiv taj je značaj u neku ruku porastao, u koliko je Turska Carevina obuhvatala i pod svojom vlašću držala sve veće prostorije zemlje. I doista malo mesta ima u Južnoj Srbiji u kojima su se sačuvali toliki stari turski spomenici kao što je Skoplje. Citav niz džamija, turbeta, karavan-saraja, hanova koji su se u celini ili delimično sačuvali, ima u Skoplju čak iz druge polovine XV stoleća. Svaki takı spomenik podigli su znameniti muslimani onoga vremena... Ravno 520 godina vladali su Turci u Skoplju. Period ove vladavine kod nas, može se kazati, nije ni ozbiljno i dublje dodirnut, a kamo li proučen i opisan. Za taj posao nije ni građa sakupljena. Ona tek ima da se pribere, sredi i prouči. Tek posle toga će se moći da pristupi izradi istorije Skoplja i Južne Srbije pod Turcima. »Sve starine, pa i turske u našem gradu treba proučiti pa opisati. Taj će posao ići vrlo mučno. Treba hitno sakupiti šta se još sačuvalo: zapise i napise sa sviju istorijskih spomenika, stare dokumente i isprave koje se nalaze u privatnim rukama treba zabeležiti, jer će ih biti iz dana u dan sve manje, i u dogledno vreme nestaće ih potpuno... Muslimanske povelje, tipične vakufije, vakufname, predstavljaju ogroman interes za naše nacional-

ne nauke, pa iz njih se mogu pribрати dragoceni podaci o mnogim granama našega života i odmah posle propasti naših država, pa i mnogo docnije. Naročito bogat materijal sadrže vakufije za istoriju naših gradova«. Ovako sudi kompetentan stručnjak, autor ovih monografija, g. Elezović. Specijalno odličan znalac turskog i arapskog jezika, on je veoma pažljivo proučio niz turskih spomenika skopljskih te je objavio i arhitektonske, i epigrafske i dokumentalne spomenike, sve uz najpotrebni komentar. Natpisi i dokumenti prevedeni su na srpskohrvatski jezik. Obavljene su i fotografije mnogih spomenika, fotografije zgrada pak nisu sve unete. U raspravama nalazimo sledeće odeljke, uz prikaz dotičnih spomenika: Paša Jigit-Beg, i njegova zadužbina, Isak-Beg i njegova zadužbina u Skoplju i Sarajevu (objavljena je i vakufija Isa-begove džamije u Sarajevu) Huma Sah Sultan i njegovo turbe (više ne postoji), Burmalı džamija (više ne postoji), Husein Sah i njegova džamija u Saraju blizu Skoplja, zadužbina Sultana Murata II (tu se dokazuje između ostalog da nije sultan Murat graditelj tako zvanog Dušanovog mosta u Skoplju i dr.

G. Elezović počeo je ove publikacije pre više godina u mesnom skopskom časopisu »Južna Srbija« (o čemu smo svojedobno pisali u »Narodnoj Starini), sada nastavlja taj rad u većem obimu u »Glasniku«. Ovaj rad dostojan je svakog priznanja, a treba ga i dalje nastaviti, proširiti i produžiti.

O majci cara Dušana kraljici Teodori gotovo se nije ništa znalo. Dr. R. Grujiću pošlo je za rukom da pronađe u Sofiji jedan deo njene nadgrobne ploče koji se nalazio u crkvi sv. Dimitrija u Skoplju, te je otud odnet u Sofiju, za vreme okupacije. Ovaj dragocen kamen sa ostacima natpisa (epitafije) blagodareći visokoj intervenciji Nj. Vel. Kralja Aleksandra, vraćen je u Skoplje, gde se sada nalazi u istorijsko-arheološkom muzeju. G. dr. Grujić je dao reprodukciju natpisa u veoma zanimljivoj raspravi pod naslovom: Kraljica Teodora mati cara Dušana (I, 309—328). Autor je vešto rekonstruisao sa veoma velikom verovatnoćom ceo natpis, i kombinujući sa drugim do sad previdjenim, i ako su bili poznati podaci izvora, te je uspeo da prikaže više manje pouzdanu biografiju kraljice Teodore u opštim potezima. Prema tome radnja Dra. Grujića izobiluje mnogim novim podacima.

Dr. Milan Premrou, sastavio je na osnovi podataka Vatikanskog arhiva i štampanih izvora spisak skopljskih katoličkih nadbiskupa; dao je kratke podatke o njima. Spisak počinje sa Andrijom

Bogdani (1656) i završava se sa Lazarom Mijedi (1909—1920) posle smenivanja kojeg skopljanska nadbiskupija je ukinuta, a briga o katoličkoj pastvi prešla je u ruke prizrenskog biskupa (I 329—334). Podatak o nadbiskupu Tomi Tomičiću dopunjuje Dum Niko Gijvanović (II 125—126).

U Skoplju se g. 1891-92 radilo na otvaranju srpske škole. Ta je škola nakon mučnih pregovora, intriga, i borba otvorena, ali je opet brzo zatvorena. Celu ovu karakterističnu aferu, u koju su bili umešane turske vlasti, austrougarski konzul u Skoplju i bugarski vladika, dr. Mita Kostić izložio je kao jednu epizodu na osnovu arhive Ministarstva spoljnih poslova u Beču (I 335—342) u članku pod naslovom »Diplomatske intrige oko otvaranja srpske škole u Skoplju« (1892). Još ranije postojale su srpske kulturne ustanove u Carigradu: srpska škola koju je vodio Dalmatinac Ferdinand Grati (1868—1877) i srpska čitaonica zvana »Slovensko društvo« (1868—1871). Prva od tih ustanova imala je na početku priličan uspeh, ali je kasnije potpuno opala te je 1877 zatvorena ne toliko zbog rata, koliko zbog nesposobnosti njena direktora. Što se tiče čitaonice ona je imala svega 24 člana, od kojih većina nije platila članarinu, te je čitaonica brzo prestala raditi. Sve ovo izlaže prema arhivnim dokumentima Dr. Jovan Hadži-Vasiljević sekretar društva Sv. Save u Beogradu u članku »Srpske kulturne ustanove u Carigradu« (1868—1877) (I 371—382).

U raspravi »Kako su nazivali Srbe i Hrvate vizantinski istoričari XI. i XII. veka Jovan Skilica, Nikifor Vrijenije i Jovan Zonara« (II 1—13) Dr. Nikola Radojčić analizira vesti Skilice, Vrijenija i Zonare u kojima su spomenuti Srbi i Hrvati, Trivali i Dukljani. Autor dolazi do zaključka da se sva ta imena odnose na Srbe. Jedan od glavnih njegovih argumenata jeste spomen hrvatskog imena u Zeti i za Zetu.

U raspravi »Dva priloga proučavanju Dušanove države« Dr. Aleksandar Solovjov, profesor Beogradskega univerziteta objavljuje dve do sada neizdate povelje (hrisovulje) cara Dušana Hilendarskom Manastiru koje se tiču metohije sv. Petra Koriškog. Ove povelje sačuvane u Hilendarskoj arhivi veoma su zanimljive za proučavanje srpskog prava. Prof. Solovjov snabdeo je povelje obilnim komentarom. Pored toga autor daje pregled raznovrsnih pečata cara Dušana, neki su od njih ovde i objavljeni, i time je znatno doprineo razvitku jedne pomoćne istorijske discipline — sfragistike (II 25—46).

Na temelju neizdatih dokumenata Bečkog Državnog Arhiva, Dr. Vasilj Popović, profesor Beogradskega universi-

teta, daje sliku valutnih i finansijskih prilika Turske u vreme hatišerifa od Gilhane (II 127—134). Tu se vidi brzo opadanje kupovne moći turskog novca, sve veće rasulo i korupcija, što nije moglo biti izlečeno ni ovim čuvenim hatišerifom.

U člančiću »Hronologija odašiljanja Borisa II i Romana u talaštvo na Vizantinski Dvor« Dr. Dragutin Anastasijević, profesor Beogradskega univerziteta, utvrđuje (protiv ranijih istraživalaca) godinu ovog odašiljanja. Pre se smatralo da se događaj desio 963. godine, dok ga g. dr. Anastasijević meće u 969. god., što ima značaja za pitanje o vremenu postanka t. zv. »Zapadno bugarske države« (II. 135—138).

Pitanje o tome »Zašto je osnovan slovenski glagoljaški manastir Emaus u Prahu« izazivalo je više predpostavaka. U raspravi pod ovim naslovom Dr. Mita Kostić misli, da je cilj Karla IV bio u tome, da se preko tog manastira ubrza i ojača akcija papske kurije oko stvaranja unije crkava u Dušanovu carstvu.

U hartijama Kolarčeve zadužbine nađeni su originalni rukopisi autobiografskih zapisaka popa Jovana Trajkovića Burke, i prepis tih zapisaka koji je izradio pok. Stojan Novaković. Ove rukopise predala je uprava Kolarčeve zadužbine Skopskom Naučnom Društvu. To su zapiske objavljene pod naslovom »Exarhijske agitacije u Skoplju 1869 i dalje« (II 229 do 240). To je u stvari autobiografski odlomak, a sadrži niz dragocenih podataka za poznavanje ondašnih ljudi i prilika u Skoplju i u njegovom kraju. Pisani su ovi zapisci veoma iskreno i živo, a važni su i sa lingvističkog pogleda pored čisto istorijskog.

O Samuilovom »carstvu«, »državi Mačedonskih Slovena« piše g. dr. Drag. N. Atanasijević u članku »Hipotesa o Zapadnoj Bugarskoj« (III 1—12) posvećenom velikom ruskom vizantologu Uspenskom (izašlo je i na francuskom u »Melanges Ouspensky«). Prof. Anastasijević osporava uopšte postojanje ove »Zapadne Bugarske«. Iz analize izvora proizlazi po mišljenju autorovom, da nema kontinuiteta između Mačedonskog Samuilovog Carstva i prvog Bugarskog Carstva; ono nije postojalo ni god. 963 ni 969, nego tek 976 usled velikih građanskih borbi u samoj Vizantiji. U svojim nazorima autor se razilazi sa bugarsko-ruskim istoričarom M. Drinovom i njegovim sledbenicima i sa Konstantinom Jirečkom.

U raspravi »Vesti Ane Komnine o Srbima« (III 13—24) Dr. Nikola Radojčić pridružio se Franji Račkom, koji je prvi ozbiljno uzeo beleške Ane Komnine o Srbima. Autor je nastavio i proširio rad Račkoga i podvrgao je vesti Ane Komnine

pomnoj kritici, koja je istaknula značaj tih vesti; one se ne mogu primiti u celini, naročito zbog geografskih grešaka, ali ipak predstavljaju jedan deo najglavnijih izvora za doba suparništva Raške i Zete (počevši od g. 1080).

Smatralo se da su i u srednjovekovnoj Srbiji kao i u Rusiji i Zapadnoj Evropi manastiri bili središte škole i prosvete. Međutim u raspravi »Škole i manastiri u srednjovekovnoj Srbiji« Dr. Radoslav M. Grujić došao je do drugih zaključaka: prema mišljenju g. prof. Grujića manastiri u pravilu nisu primili decu i mladiće, čak ni u tursko vreme. Zato nije bilo ni škola ni školovanja po manastirima, nego se deca i mladići učili kod belog duhovništva i kod stručnih učitelja.

U članku »Jedna Srpska župa za vreme Carstva« Dr. Aleksander V. Solovjov, komentariše veoma podrobno povelju od 15 juna 1363 g. kojom car Uroš potvrđuje čelniku Musi grad i župu Brvenik, datu u zamenu za grad i župu Zvečan. Ovu dragocenu povelju, koja se čuva u arhivi Hilendara, autor je objavio u svojim odabranim spomenicima srpskog prava (Beograd). Povelja i komentar koje donosi prof. Solovjov su veoma dragocen prilog za sve još nedovoljno rasvetljenu ekonomsku i socijalnu istoriju srpskog srednjeg veka. Pored čisto socijalnih i juridičkih momenata naročito vezanih za karakteristiku feudalstva kod Južnih Slovena, značajna je i gradnja za istorijsku geografiju, koja se može dobiti iz ove povelje.

Dr. Milivoje Pavlović, docent filozofskog fakulteta u Skoplju, znatno je zadužio našu nauku i svojim izdanjem gračaničke povelje (1322.) koju je fotografisao i preisao sa zida crkve u Gračanici. Izdavanje Dr. Pavlovića mnogo je bolje od 6 predhodnih, a snabdeveno je uvodom, istraživanjem paleografskih osobina i jezika ovog dragocenog dokumenta, registrom reči i topografskih naziva (»Gračanička povelja« III 104—141).

Povodom knjige Jordana Ivanova, prof. universiteta u Sofiji, o bogomilskim knjigama i legendama (Sofija 1925) Jevgenije Anjičkov, profesor universiteta u Skoplju, dao je raspravu »Maniheji i bogomili« (V. 137—156). U toj raspravi obrazložena je osnovna misao autora, da je bogumilstvo nesumnjiv naslednik starog manihejstva, nije bugarska sekta, te da se ona stvorila u poliglotnoj Mačedoniji, zasićenoj, slovenskim, grčkim, jermenskim i gotskim elementima. Slične su bile prilike kulturne i verske u Kalabriji, koju prof. Anjičkov upoređuje sa Mačedonijom. Bogumilstvo se pojavljuje kao karakterističan produkt kulturnih prilika u Mačedoniji.

U članku »Prizrenski mutesarifi i valije«

(V. 157—164) u XVIII i XIX veku« prikupio je raznu građu prof. Petar Kostić, poznati stari kulturni radnik u Prizrenu. Znatnim se delom g. Kostić oslanja na usmenu tradiciju.

Nastavljajući svoje studije o starom srpskom srednjovekovnom pravu a specijalno o Dušanovu zakoniku, Dr. Aleksandar V. Solovjov priopćuje raspravu »Sudije i sud po gradovima Dušanove države«. Tu nalazimo tumačenje čl. 176 Dušanova zakonika u vezi sa opširnom građom iz dokumenata. Autor utvrđuje postajanje naročitih mešovitih sastava sudova po gradovima srpske carevine i u Dušanovo vreme i kasnije (sve do u tursko doba), u kojima je predsedavao biskup, a zasedavali su archontes ecclesiastiki i archontes politici (Među poslednima i tako zvani kefalije) (VII 147—162).

Izvori za proučavanje Kosovske bitke nisu mnogobrojni i nisu pouzdani: Dr. Nikola Radojčić anališe »Grčke izvore za Kosovsku bitku« (VIII 163—175), zadržavajući se naročito na Duki i na Laoniku Halkondili. Autor utvrđuje da su svi pisci poznavali i iskoristili srpsku i tursku tradiciju, ali da su se toliko pridržavali srpske tradicije, kao da su sami bili Srbi. Ovu raspravu autor je u općim potezima čitao na III Vizantološkom kongresu u Atini, gde je bila dobro primljena, te je izazvala dosta živu diskusiju.

U člančiću »Flagelanti u našem primorju« Don Niko Gjivanović daje pregled vesti kojima mi raspolazemo odnosno sekte srednjovekovnih flagelanata naročito u primorskim gradovima Kotoru, Dubrovniku, Korčuli i Zadru (VIII 193 do 196).

Prof. Jorjo Tadić iskoristio je arhivalnu građu Dubrovačkog arhiva radi dopunjavanja onih podataka, koje smo imali o trgovcima, političkim agentima i sveštenicima dubrovačkim u Južnoj Srbiji, kao u kolonijama dubrovačkim: u Skoplju, Janjevu, Novom Pazaru i Prokuplju. (»Dubrovčani po Južnoj Srbiji u XVI stoleću« VIII 197—202).

U dosta opsežnoj raspravi »Ustanak Srba i Arbanasa u Staroj Srbiji protiv Turaka 1737—39 i seoba u Ugarsku« prikazuje Dr. Mita Kostić (VIII 203—235) delom na temelju arhivalne građe (arhive Bečkog Ratnog, Narodne Biblioteke u Beogradu i obitelji Raškovića) delom na osnovu štampane građe i istraživanja drugih naučenjaka ovaj ustanak, koji nije uspeo zbog povlačenja Austrijanaca i njihova cpćeg neuspeha i seobe patriarha Arsenija IV sa više srpskih i arnautskih (klimentskih) porodica u Srem.

Istorijsko literarne rasprave u »Glasniku« su sledeće: Dr. Prvoš Slan-

kamenac Legende o južnoslovenskim anahoretima (I 205—233). To je pokušaj jedne literarne i etnopsihološke analize Žitija Svetih Jovana Riljskog, Prohora Pčinjskog, Gavrila Lesnovskog, Joakima Sarandaporskog i Petra Koriškog. Dr. Petar Kolendić Boličin »Život blažene Ozane« — objavljuje i komentariše pesničko žitije ove svetice, koja je došla iz Crne Gore u Kotor, gde se njene kosti i danas čuvaju. Autor žitija je Vicko Bolica, plemić kotorski, a otkrio je ovo žitije prof. Kolendić (I. 343—350).

U studiji ilustrovanoj reprodukcijama pojedinih stranica tretiranih knjiga Dr. Petar Kolendić podrobno prikazuje život i literarnu delatnost Fra Petra Bogdana Bakšića, sofijskog nadbiskupa u XVII stoleću. Ovaj nadbiskup uveo je srpskohrvatski jezik u Bugarsku kao literarni, a budući da je bio učenik Rimske Propagande, nalazio se pod velikim i prisnim talijanskim literarnim uticajem (II, 67—92). Isti autor u maloj raspravi »Gazarovičev Murat Gusar« (II 153—157) dokazao je da ovaj spev je prevod sa talijanskog speva »Il coreare Arimante« (autor Lodovico Aleardi). U raspravi »Mrnavičevo Potuženje pokornika« dokazao je prof. Kolendić (III 183—188), da je ovaj marinistički spev (1627) prerada starog speva Jakoba Sanazaro »De morte Christi Domini«. U raspravi »Srpska pesma o Muhamedovu rođenju« (III 189—202) Dr. Fehim Bajraktarević objavio je i protumačio ovu pesmu, dosta slabog poetskog kvaliteta koju je ispevao Hafiz Salih Gašović, kajmakam kolašinski za vreme sultana Abdul Hamida. Ova pesma spada u pesme srpskohrvatske transkribovane arapskim slovima. U monografiji »Rumunske paralele »Zidanju Skadra« Dr. Petar Skok anališe nekoliko dakorumunjskih i dva aromunska dela, posvećena istom motivu »Zazidane Žene«, koji čini glavnu sadržinu pesme o »Zidanju Skadra« (V 221—242).

Spomenućemo najzad još lingvističke rasprave u »Glasniku«: Dr. Vasilije Gjerić »Nekoliko pitanja o dijalektima u Južnoj Srbiji« (I 5—34), Dr. Henrik Barić »Slovensko zebsti i grčka dubleta: *γρόφος: δνόφος* i »Notulae palaeomacedonicae« (II 167—189), Dr. Vladimir Rozov »Četverojevangjelje manastira Slepče iz 1548 g.« (II 191—228); prof. Delimir Lazarević »Srpski dijalekti na Jugu u kontaktu s grčkim dijalektima« (V 215—220); prof. Gliša Elezović »Jedna interesantna kontominacija »kosovsko-metohijskom dijalektu« (II 189 do 189).

Dr. Aleksije Jelačić.

*

II.

Likovna umetnost i arheologija u »Glasniku Skopskog naučnog društva«. Među onima granama nauke, koje su zastupane u »Glasniku Skopskog naučnog društva«, nalazi se i istorija umetnosti. Dosta brojni članci i rasprave o tom predmetu sasvim prirodno obrađuju starine Južne Srbije, koje se nalaze u direktnoj interesnoj sferi Skopskog naučnog društva, a kojima su potrebni još mnogi spremni i vredni istoričari. Pored velikog interesa, koji su za starine na jušu pokazali razni stariji, strani arheolozi, od kojih su najvažniji Kondakov i Miljukov, pored dosta opširnog rada Milletove misije i Milletovih publikacija, i pored dosta agilnog rada domaćih istoričara i arhitekata, srednjevekovni umetnički materijal još dugo vremena neće biti sistematski opisan, što bi u prvom redu trebalo, da se stvori baza za kasniju obradu stilskog razvitka. Tek onda će biti moguća definitivna grupacija materijala, kada će biti publikovan u topografskom i istorijskom pogledu. Bez organizacije naročitih topografskih komisija kod postojećih naučnih institucija — muzeja i naučnog društva — taj će posao jedva biti svršen za života sadašnje generacije. Pošto ne postoji naročita periodska publikacija za srpsku srednjevekovnu umetnost, prilozi o likovnoj umetnosti srednjega veka, koje je mogao »Glasnik« skupiti u svojim dosadašnjim knjigama društvenih nauka, imaju još veću vrednost, jer bi na drugom mestu teško izašli u štampi ili bar ne u ovako solidnoj tehničkoj formi.

Skoro svi članci i rasprave o likovnoj umetnosti, štampani u »Glasniku«, odnose se na srednjevekovnu umetnost južnih krajeva; pada u oči, da skoro bez izuzetka publikuju starinski material, njegov istoriski, topografski ili ikonografski opis, a da iznimku čine samo dve stilske rasprave. Ako uzmemo u obzir napred izloženo publicističko stanje biće nam odmah jasno, da je deskriptivna publicistika za sada od preke potrebe. Taj posao nije baš najlakši. Istraživanje starih crkvenih spomenika nailazi na sto poteškoća, u vezi sa nezgodnim terenom ili sa oskudicom sprema za detaljni rad u nedovoljno osvetljenim crkvama. Po nekada k tomu dolazi i negativni stav lokalnih faktora, no ipak u poslednje vreme i u tom pogledu je bolje. Ipak sistematski topografski rad još nije mogao početi jer je za nj potreban veći broj naučnih radnika, koji će stalno živeti i raditi na teritoriji stare kulture. U »Glasniku« publikovani članci i rasprave većinom su rezultati čestih individualnih putovanja, pa ekspedicija, koje su domaći naučenjaci aranžirali po Južnoj Srbiji.

Jedno od naučnih putovanja aranžirao je 1925. god. beogradski Narodni muzej; vođa ekspedicije, prof. dr. V. R. Petković je u »Glasniku« publikovao rezultate tadašnjeg proučavanja crkvenih spomenika u oblasti Skopske crne gore, Kumanova, Krive Palanke, Kratova i Štipa, u pogledu živopisa, ornamentike, skulpture i natpisa. Izveštaj je na žalost prilično sumaričan, ali je g. Petković osim njega štampao u »Glasniku« više rasprava, koje se tiču srpske srednjovekovne umetnosti. Nadamo se da će njegova »La peinture serbe du moyen-âge«, čije prvi deo je izašao iz štampe, obuhvatiti ceo rad marljivog istoričara stare domaće umetnosti. Među priložima g. Petkovića nalazi se ikonografsko tumačenje ciklusa 16 sačuvanih scena o »prekrasnom« Josifu u Sopoćanima (iz 1270. g.), koji je ciklus Hilferding u svoje vreme sasvim krivo shvatio. Ovaj ikonografski motiv je u monumentalnoj vizantiskoj umetnosti dosta redak; u ovom slučaju, on se oslanja i na apokrifnu literaturu. Isti avtor opisao je životopis crkve sv. Nikole kod Ljubotena. U crkvi, podignutoj 1337. god., a docnije porušenoj, sačuvan je živopis, koji datira g. Petković, g. 1348. Ističu se interesantne ikonografske osobine živopisa. Na zapadnom zidu naslikana je u istočnom slikarstvu vrlo retka scena Vaznesenja Bogorodičina. Prvi put u slikarstvu ovde se pojavljuje scena »Prigotovljenje agneca«. I druge scene sadrže nove detalje, koje avtor dovodi u vezu sa narodnim običajima. Živopis je danas na žalost rdavo sačuvan fragment, dok je crkva arhitektonski rekonstruisana. U drugom članku, o živopisu crkve Sv. Andreje na Tresci (1389.) g. Petković konstatuje osobine jedne srpske slikarske škole, kojoj na čelu stoji mitropolit Jovan iz okoline Prilepa. Ove freske visokog umetničkog kvaliteta zaista imaju neobične stilске znakove; među njima najvažnija je arhaistička monumentalnost, dok se produblivanje prostora pojavljuje manje više kroz celo XIV stoljeće, a ovde se javlja kao naglašena dubinska perspektiva u figuralnoj kompoziciji i može se smatrati za stilski rezultat jednog razvojnog procesa. U vezi sa dosta kasnim postankom fresaka njihov je stil vrlo zanimljiva pojava u vremenu, kada je već počela životna snaga slikarstva popuštati. U poslednjoj knjizi »Glasnika« g. Petković je štampao ikonografsko tumačenje vrlo retkog ciklusa fresaka u Dečanima, koji sačinjava 21 scena iz Dela apostolskih.

Osim g. Petkovića, o srednjovekovnim spomenicima pisao je g. Nikola L. Okunjev. Njegovi prilozi su potpuno topografske prirode, zato ih je pisac i nazvao »građom za istoriju srpske umetnosti«. Prvi deo građe čini kratak opis arhitekture i potpuna deskripcija sačuvanih fresaka u crkvi Sv. Đorđa

u Starom Nađoričinu. G. Okunjev tvrdi, da je kralj Milutin 1313. god. obnovio crkvu, koja je postojala još u XI. stol. Mnogobrojne slike u ciklucima Praznika i Stradanja Hrištovih, života Sv. Đorđa itd., opisao je avtor sa mnogo akribije, akoprem je po neki detalj omaškom izostao. Drugi topografski članak g. Okunjeva opisuje crkvu manastira Matejića u Skopskoj crnoj gori, za koju se zna samo da je podignuta u XIV. stol, a živopis joj avtor datira god. 1356-57. Osim pojedinih figura i slika, među kojima se nalazi loza Asenida, kojim pripada kti-torka carica Jelena, još je 13 religioznih ciklusa. Od portreta nalaze se na zidovima likovi cara Dušana, Jelene, Uroša i igumana Makarija. Da njegovi opisi živopisa budu što jasniji, g. Okunjev je osim brojnih fotografija reprodukovao i shematske crteže sa odgovarajućim brojevima slika.

Stilsku studiju o najstarijem sloju fresaka u Nerezima, koje datira u god. 1164., štampao je podpisani. Od njega je i program za restauraciju iste građevine. Na žalost od svega toga radi se sada samo najefektniji deo, stari ikonostas prema rekonstrukciji g. Okunjeva, dok je sama zgrada ostala i dalje neopravljena.

O skulpturi u »Glasniku« izašao je samo jedan prilog, a to je opis ikonničarskih radova u skopskim crkvama Sv. Spasa i Sv. Bogorodice, od g. Radoslava M. Grujića. O radovima, koji su u dispoziciji i detalju jedna od tipičnih posledica barokizacije na istoku, autor štampa istoriske podatke i liturgijsko tumačenje. On je mišljenja da taj nesumnjivo lokalni način rada iz 1 pol. XIX stol. dolazi direktno sa Atosa dok bi bilo vrlo interesantno znati i za put, kojim je zapadna umetnost mogla sebi na čitavom Balkanu — i u Grčkoj, i u Bugarskoj ima srodnih radova — stvoriti sebi kasnu stilsku provincu.

Srazmerno najviše članaka bavi se sa arhitekturom starih crkvenih zgrada na jugu. To su bez iznimke deskriptivni prilozi o pojedinim crkvama, koje su većinom pisali arhitekti. Arhitekt Žarko Tatić opisao je baziliku u Psači (oko 1358. g.) i dao pokušaj rekonstrukcije njene prvobitne spoljašnosti. Od velikog mnoštva crkvenih ruševina u Strumničkom kraju isti avtor je opisao razvaline nekadašnje vizantiske vlašičanske crkve u Vodoči. Pri tom se upustio u debatu sa K. Miatevom, koji je isto pokušavao da rekonstruiše ruinu. Druga vizantiska zgrada, crkva Veljusa (iz g. 1080) do danas je dobro sačuvana. Ona ima osnovu tetra-konhosa, a pokrivena je velikim osmougaonim kubetom. Opširniji je opis arhitekture manastirske crkve Sv. Arhandela u Skopskoj crnoj gori. U osnovi trobrodna bazilika u svodovima pokazuje dekadentnu kon-

strukciju; osim toga interesantan je trikonhalni tip za koji autor veruje, da je došao sa Atosa direktno u Povardarje, pa odatle u dolinu Morave. Crkvu datira drugom pol. XIV. stol., što je svakako ispravno. O ruševinama crkve u Ljubotenu, koja je glasom natpisa podignuta 1337. god., autor veli da je trobrodna bazilika sa upisanim krstom, a prostor rešen je na monumentalni način. G. Tatić u svim svojim radovima sudi individualno estetski, a istoriskih i stilskih zaključaka gotovo ne pravi. Poslednji njegov rad je opis sihasterije Sv. Save u kareji na Atosu (iz g. 1199.). »Glasnik« će objaviti i neke druge radove marljivog topografa starih srpskih arhitekturnih spomenika. Isključivo arhitekturom bavi se u »Glasniku« i drugi arhitekta, g. A. Deroko. Osim restauracijske variante za otvorenu preparatu crkve u Sopoćanima on je opisao ruinu crkve Sv. Bogorodice u Bistrici kod Bijeloga Polja za koju misli, da je možda prenemanićska — dok je njen arhit. tip i kasnije dosta čest —, i crkvu Sv. Apostola Petra u Bijelome Polju, iz XII stol., sa spolja pravougaonom apsidom. Manje priloge o pojedinim građevinama dali su g. Milan Kašanin (ruševine malenih crkava u Pustinju, Ivanju i Drenovi), g. Lazar Mirković, koji je osim ikonografskog članka o lesnovskim freskama štampao i dodatke svojoj i Tatićevoj monografiji o Markovom Manastiru, i g. Petar Jovanović koji je prilikom geografske ekspedicije u Poreče naišao na razvaline crkvice u Modrištu i u njima naslućuje ostatke Modričkog Manastira. Sv. Arhanđeli kod Prizrena, zadužbina cara Dušana iz g. 1352, koju je u preliminarnom izvještaju o iskopavanju opisao vođa iskopavanja g. Radoslav M. Grujić, biće od naročitog interesa za istoriju umetnosti, kada bude publikovan tačan opis otkopane arhitekture i vanredno brojnih skulpturnih fragmenata. Članci o muslimanskim spomenicima u Skoplju, koje je štampao g. Gliša Elezović, ograničavaju se većinom na čisto istoriske podatke o vakufima i ktitorima.

Rad, koji obavljaju naši naučenjaci na Jugu, zaslužan je u velikoj meri; on nije samo koristan za buduću topografiju i istoriju srednjevekovne srpske umetnosti nego je pozitivan i u tom pogledu, što otkriva blago jedne velike kulture u prošlosti, o kojoj do sada nismo imali dovoljno jasnu pretstavu zbog malenog broja detaljnih studija.

Članci iz oblasti klasične arheologije u skopskom »Glasniku« nisu toliko brojni, koliko bi prema bogatstvu materijala očekivali. Tome je kriv maleni broj aktivnih arheologa, pa i oskudica sretstava za terenske akcije. Od publikacija najvažniji su izvještaji o arheološkim istraživanjima, koja su vršena sa strane beogradskog Narodnog

muzeja, u Stobima, i izvještaji o ispitivanjima koja je vršio ceo niz godina g. Nikola Vulić. U redu izvještaja o iskopavanju antičke varoši u Stobima prvi je g. Balduin Saria dao privremeni izvještaj o iskopavanju pozorišta (knj. I), u godini 1924. Tada je otkopan južni parados sa stepenicama, koje se na njega oslanjaju, jedan deo sedišta, kao i mali deo orkestra. O rezultatima iskopavanja u Stobima izvještava isti autor i kasnije. Jedan je njegov članak posvećen istoriji toga rimskoga grada u vezi sa topografskom rekonstrukcijom njegovom (knj. V), a kasnije publikovao je Epigrafske spomenike Južne Srbije. (knj. VII—VIII). Tu je opisana jedna mermerna statua boga Dioniza, koji je otkopao g. Vlad. R. Petković u Stobima, sa zanimljivom grčkom i latinskom dedikacijom i datacijom g. 119. Opširan je komentar o tadašnjem drugom konzulu P. Dasumiu Rusticu i njegovom srodstvu, pošto se na ovom natpisu prvi puta pominje njegovo celo ime. Drugi komentar dat je o ohridskom natpisu crkve Sv. Sofije. G. Saria daje ispravnu verziju ovog radiranog i ponovo upotrebljenog natpisa iz početka 4. stol. posle r. Hr. G. Rudolf Egger iz Beča štampao je opis gradske crkve u Stobima, koju je g. 1918 otkrio Krischen, a Egger iskopao g. 1925. Crkva pripada biskupskom kompleksu, koji valja tek otkopati. Ona je trobrodna bazilika, sa centralnom apsidom, confessiom i narteksom na zapadu. Brodovi su bili odeljeni stubovima, čiji su brojni kapiteli nađeni. Po stilu nekolicine takozvanih teodosijevskih kapitela g. Eger datira postanak bazilike u kraj V. stoleća. Nađene su skulpirane ogradne ploče empore i delovi oltarne pregrade, koja je kasnije pregrađena u ikonostas (?). Iznad oltara bio je ciborium, a u južnom delu centralnoga broda nalazio se ambon, čija je osnova in situ, a vanredno lepu njegovu rekonstrukciju reprodukuje g. Egger. Prema jednom natpisu, nađenom na dva mesta, crkvu je dao graditi episkop Filipos, inače nepoznat.

Sa velikim interesovanjem očekujemo izvještaj o daljnim iskopavanjima grada Stobi, kojima rukovodi g. Vlad. R. Petković, direktor beogradskog Narodnog muzeja i profesor univerziteta.

O istoj crkvi, u svojim Arheološkim beleškama iz Južne Srbije (knj. II) pisao je i g. C. Truhelka. Njegov je opis rezultat kratke ekskurzije i kasnije je korigiran i dopunjen Eggerovim izvještajem. Osim gradske bazilike g. Truhelka je opisao i trobrodnu grobljansku baziliku pred zidovima Stobija i, po dr. Haldu, malenu baziliku u čifliku Palikura. Mnogo interesantnije su istoga autora Arheološke beleške (knj. V) o nekim preistorijskim nalazima i o pojedinim antičkim spomenicima u lapidariju Skopskog muzeja. To su većinom stele, jedan centurionski sarkofag i jedan miljokaz. Tu je i crtež terma

kod Bardovaca (Scupi), koje su danas jako oštećene.

G. Nikola Vulić zaslužni ispitivač antike u Južnoj Srbiji, štampao je dve rasprave o teritorijalnoj determinaciji rimskog Skoplja (knj. I) i Justiniane Prime (knj. V.). U prvoj raspravi donosi nove podatke o južnoj granici naiske (niške) teritorije a prema tome o severnoj granici scupske teritorije. Posebno označava puteve, koji su vezivali Scupi sa Naissom i daje ispravku »Tabulae Peutingerianae«. U kratkoj raspravi o položaju Justiniane Primae g. Vulić klasičificira razne odgovore na ovo staro pitanje. On smatra za ozbiljno samo mišljenje Evansovo, da je Justiniana Prima bila isto što Scupi, i mišljenje Tomashekovo, da je bila J. Pr. severno od Skoplja. Na osnovi detaljne analize antičkih podataka o varoši verovatnije mu je drugo mišljenje, koje podkrepljuje i rezultat iskavanja na Caričnom brdu, gde je g. V. R. Petković 1912. g. iskopao ruševine rano srednjevekovne varoši. O svojim mnogobrojnim arheološkim putovanjima u Južnoj Srbiji g. Vulić izveštava u III knjizi Glasnika. Najvažnija su po njegovom mišljenju iskopavanja kod Čepigova, gde je nađen trag Stuberre i mramorna grobnica kod Prilepca. Najvažniji rad iskopavanja nekropole kod Gorenjaca, biće isto skoro publikovan. Verni Vulićev saradnik pri arheološkom ispitivanju Juža, g. Milovan Kokić izveštava (knj. I) o iskopanim preistorijskim grobovima kod vežbaonice prilepske Učiteljske škole. Tom prilikom su nađeni keramični i bronsani predmeti.

Završicu ovaj kratki referat s napomenom, da su neka arheološka iskopavanja još u toku i da će njihovi rezultati još mnogo više raširiti naše znanje o prošlosti Juža u antičko vreme.

France Mesesnel.

III.

Etnologija u »Glasniku Skopskog naučnog društva. »Glasnik« je učinio znatnih usluga našoj etnološkoj nauci. U njemu su objavljeni dosada mnogi članci i rasprave, kao i građa i bibliografija, od interesa ne samo za Srbe i druge Južne Slovene, nego i iz oblasti etnološkog proučavanja ostalih balkanskih naroda. Etnološke radove davali su naučnici i prijatelji nauke iz Praga, Beograda, Zagreba, Skoplja. Pored čisto etnoloških radova objavljeni su u »Glasniku« i mnogi iz drugih oblasti ali od interesa za etnologiju.

Knjiga prva (u dve sveske) donosi nekoliko priloga etnologiji. P. K. Bulat u članku Prilog za izučavanje narodne poezije u Južnoj Srbiji (str. 93—112) izlaže najpre u opsežnom uvodu svoje misli o stvaranju jedin-

stvene južnoslovenske kulture i civilizacije, te o značenju Južne Srbije u tom radu. Da bi pokazao, koliko je stanovništvo Južne Srbije jednako sa stanovništvom naših zapadnih krajeva, iznosi po nekoliko primera istovetnosti u lirskim i u muzičkim motivima, zatim u prosjačkim pesmama, tužbalicama, dodolskim i dr. pesmama i, naposljetku, nekoliko karakterističnih primera podudaranja u upotrebi poetskih figura. — Rasprava Dušana Nedeljkovića Osnovne etografsko - etološke karakteristike skopskog narodnog života (str. 177—204) je novina i dosada osamljen pokušaj u našoj naučnoj književnosti. A kako je taj način rada uopšte nov, pisac je najpre dosta opširno izložio, šta su to etografija i etologija, etičke nauke, i izneo svoje shvatanje o njima. Na kraju tog uvoda objašnjava značaj poslovia za etografsko-etološka ispitivanja.

Upotrebivši velik broj poslovia iz govora skopskog hrišćanskog sveta, ali bez potrebne kritičnosti i obzira na poreklo i rasprostranjenje pojedinih poslovia, pisac izvodi iz njih zaključke o etičkim osobinama skopskog (hrišćanskog) stanovništva. — Prvoš Slankamenac u studiji Legende o južnoslovenskim anahoretima. Etnopsihološki ogled (str. 215—232) ispituje psihološkom metodom legende o petorici južnoslovenskih anahoreta. To su: Ivan Rilski, Prohor Pčinjski, Gavriilo Lesnovski, Joakim Sarandaporski i Petar Koriški. Analizujući legende o svakom pojedinom od tih anahoreta, pisac utvrđuje glavne crte sheme po kojoj su stvarane sve te legende osim one o Petru Koriškom, koja unekoliko odstupa od ostalih. Zaključuje, da su četiri prve legende postale pod uticajem i po obrascu kulta i legende sv. Jovana Rilskog. — Povodom knjige »G. Weigand: Ethnographie von Makedonien« (Leipzig 1924), Jovan Erdeljanović objavljuje članak: Profesor Vajgand o »makedonskim« Srbima (str. 275—285), u kom je izneo glavne poglede i rezultate iz svoje nešto docnije objavljene knjige »Makedonski Srbi« (Beograd 1925). — Vlad. Đorđević: Skopske gajdardžije i njihovi muzički instrumenti (str. 383—396). Tu nije samo detaljan opis radionice, alata i prošlosti gajdardžijskog zanata u Skoplju, nego je osobita pažnja posvećena opisu izrade pojedinih muzičkih instrumenata, koje upotrebljava stanovništvo Južne Srbije. Izneto je i geografsko rasprostranjenje gajdi, kavala, duduka, šupeljke, dvojnica i zurla. U članku je dvanaest slika. — Jov. Hadži-Vasiljević daje manji prilog: Jedan pravni običaj u Mašćejaca (str. 490—491), u kom opisuje ekonomski odnos zemljorad-

nika i seoskog kovača, koji je hrišćanin i ima ga svako mašćejačko selo (opšte ime Mašćejci nose slovenska naselja jugoistočno od Bitolja na desnoj strani Crne).

U prvoj knjizi prikazana su i sledeća dela iz etnologije ili dela od etnološkog interesa:

Vojislav S. Radovanović: Tikveš i Rajec. Iz »Naselja i poreklo stanovništva« knj. 17, Beograd 1924. (Tih. R. Đorđević, str. 508—510);

Dr Edmund Schneeweiss: Die Weihnachtsbräuche der Serbokroaten. Wien 1925. (J. Erdeljanović, str. 510 do 514);

Dr. Franz Baron Nopcsa: Albanien — Bauten, Trachten und Geräte Nordalbaniens. Berlin und Leipzig 1925. (P. K. Bulat, str. 514—515);

Stevan Tanović: Srpska narodna jela i pića iz Đevdelijske Kaze. Srp. etnogr. zbornik, knj. XXXII. (Tih. R. Đorđević, str. 515—516);

»Brastvo« XV—XIX. (P. Sl., str. 524 do 527);

Jeremija M. Pavlović: Bregalnička oblast. Beograd 1924. (Voj. S. Radovanović, str. 527);

Jeremija M. Pavlović: Dojran i Dojransko Jezero. Beograd 1925. (Voj. S. Radovanović, str. 527);

Na kraju prve knjige Tih. R. Đorđević upućuje apel i daje uputstva za skupljanje podataka za šta znači kamen o vratu (str. 528—530) i za Dvostruko sahranjivanje (str. 530).

Knjiga druga je oskudnija originalnim člancima iz etnologije. Na prvom je mestu Milan Z. Vlajinac: Bedba i zamanica kao mobarska i kulučarska rabota u Srba srednjega veka. Prilog istoriji narodnog života i rada. (Str. 47—65). Pisac najpre iznosi dosadašnja mišljenja o značenju i o karakteru »bedbe« i »zamanice« u srednjem veku. Zatim iznosi dokaze da bedbe ima i danas u našem narodu i da je bedba u srednjevekovnoj Srbiji bila ono isto što je danas moba. Za zamanicu nalazi da odgovara angariji ili kuluku. Suprotnost u značenju ta dva izraza — bedba i zamanica — objašnjava i razmatranjem zakonskih odredaba o bedbi i o zamanici. Na kraju pobija prigovore koji se mogu učiniti shvatanju bedbe kao mobarske rabote i daje objašnjenje »zamaničke vojske.« — P. Skok u članku Iz rumunjske literature o balkanskim Vlasiima (str. 296—313) prikazuje dve knjige rumunskog naučnika T. Capidana (Meglenoromâni I i Români nomazi). G. Skok je prikazao opširno oba dela, zadržavajući se

kod prvoga opširnije na njegovom lingvističkom delu, a i drugo, čija je sadržina poglavito etnološke prirode, prikazano je opširno i kritički.

U ovoj knjizi prikazana su sledeća dela: St. C. Бобчевъ: Челядта въ българското народно право objavljeno u Ksiega Pamiatkova I (Prikazao A. Jelačić, str. 331—332).

S. Trojanović, Sretačka Župa i njena izumrla nošnja. — Iz »Zbornika radova posvećenog Jovanu Cvijiću... (Tih. R. Đorđević, str. 341);

Tih. R. Đorđević, Upustvo za prikupljanje gradiva o mošnji u našem narodu. Zasebno otštampano iz Glasnika zem. muzeja. Sarajevo 1926. (Voj. S. Radovanović, str. 341—342);

A. J. B. Wace, M. S. Thomson: The Distribution of early civilisation in Northern Greece. Geogr. Journal (London), june 1911. (V. S. Radovanović, str. 345—347);

Cigani u Turskoj (napomena od T. o knjizi Folklore Studies ancient and modern by W. R. Halliday, London 1924; str. 355);

Brastvo XX—XXI. (P. Sl., str. 355);

Dr. Bor. M. Drobniaković: Geografsko - etnografski pregled Južne Srbije. Iz knjige »Skoplje i Južna Srbija« u izdanju Prof. društva (V. S. R. str. 356);

Milena D. Lapčević: Kosovski seoski vez. — Iz knjige »Skoplje i Južna Srbija.« (V. S. Radovanović, str. 356—351).

Na kraju knjige su »pitanja«. Tih. R. Đorđević izlaže značaj proučavanja i daje uputstva u vidu pitanja da se proučavaju Seoske zanatske organizacije (str. 358—360).

Knjiga treća donosi veći broj raznovrsnih etnoloških radova. Vojislav S. Radovanović u članku Kult prostonarodnih ktitora u Južnoj Srbiji (str. 99—104) pominje najpre običaj živopisanja crkvenih ktitora iz reda kraljeva i vlastele i značaj tih fresaka za nauku. Zatim prelazi na predmet svoga izlaganja: utvrdio je, da su i obični ljudi, seljaci, kao ktitori dobivali naročito poštovanje. U mariovskom selu Bzoviću na crkvi su uzidani spolja primitivni likovi dvojice seljaka, crkvenih ktitora. — Tih. Đorđević: Čerkezi u našoj zemlji. (Str. 143—152). Vremenom je gotovo sasvim nestalo Čerkeza koje su turske vlasti bile naselile po našim krajevima u Pomoravlju i u Povardarju u drugoj polovini prošloga veka. Pisac je nastojao da skupi što više podataka o prošlosti Čerkeza u našoj zemlji te o njihovom načinu života i običajima, u koliko se je o njima sačuvalo pomena u

literaturi i predanju. — Povodom knjige danskog naučnika »C. Höeg: Les Saracatsans, I—II«, P. Skok daje prilog Sarakačani (str. 155—179), u kom iznosi opširno sadržinu te knjige a zatim saopštava svoja razmatranja s kritikom, koja se poglavito odnose na lingvistički rad pisca Höega. — G. Elezović u članku Proizvodnja šalitre u Jurumleru kod Skoplja (str. 203—208) opisuje rad oko proizvodnje šalitre u Jurumler, gde je nekada bila i barutana, i to po sećanju Cigana, koji su tamo radili i na osnovi jednog fermara iz 1811 god. U članku ima dosta obaveštenja i o skopskim Ciganima. — U veoma opsežnom radu Bačijanje na Šar-planini (str. 209—236) Sava M. Milosavljević daje opise bačijanja na Šar-planini uopšte, o stvaranju bačija i o životu na njima, o zgradama na bačijama, o sudovima i o preradi mleka te, naposljetku, o stočnim bolestima i o njihovu lečenju. Rad je vrlo iscrpan i ilustriran slikama. — Jovan Erdeljanović piše Predlog za proučavanje naroda u Južnoj Srbiji (str. 274—277) u kom izlaže najpre značaj sistematskih ispitivanja naroda koji žive u Južnoj Srbiji. Misli, da bi pri Akademiji nauka u Beogradu trebalo osnovati odbor za proučavanje našeg i ostalih naroda u Južnoj Srbiji. Zatim izlaže, kako bi trebalo skupljati i objavljivati građu. — Jovan Hadži Vasiljević pod naslovom Lazarice u Lerinskoj Oblasti iznosi beleške o lazaričama i lazaričke pesme, skupljene u Lerinskoj Oblasti za vreme svetskog rata. Milenko S. Filipović u prilogu Kosturnice u Velesu (str. 289—292) opisuje zanimljivi običaj ponovno sahranjivanja mrtvih odnosno kosti u Velesu. — P. Skok produžava svoj pregled Iz rumunske literature o balkanskim Vlasima (str. 292—308) i kao treći prilog daje kritički prikaz dveju knjiga rumunskog naučnika S. Dragomira: Vlahii i Morlacii, (Cluj 1924) i Vlahii din Serbia (Objavljeno u Annuairel Institutului de Istorie nationala 1921-22, Cluj).

U trećoj su knjizi prikazana sledeća dela:

Henry Minetti: Osmanische provinzielle Baukunst auf dem Balkan. Hannover 1923. (F. Bajraktarević, str. 316—317);

Tadeusz Kowalski: Osmanisch-türkische Volkslieder aus Mazedonien. Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes, XXX. (F. Bajraktarević, str. 319—320);

Ludvik Kuba: Pučka glazbena umjetnost u Makedoniji. »Sveta Cecilija« XXI. (Vlad. R. Dorđević, str. 320);

K. Manojlović: Svadbeni običaji u Galičniku. Glasnik Etn. muzeja u Beogradu, I. (T., str. 232).

T. saopštava bibliografiju radova o tajnim jezicima, objavljenih u srpskoj i bugarskoj naučnoj literaturi posle 1900 god. (str. 322—323), a Dušan Nedeljković bibliografiju naučnih radova, objavljenih u »Južnom Pregledu«, među kojima je bilo i etnoloških (str. 324).

Tih. R. Dorđević apeluje i daje uputstva za skupljanje građe za Lečenje umobolnih u manastirima (str. 341—343), Šišanje u žalosti (str. 344 do 345) i Konopac sa streljanog čoveka (str. 345—346). T. Smiljanjić odgovara na ranije izneta pitanja g. Dorđevića »Šta znači kamen o vratu« i »Dvostruko sahranjivanje« podacima iz života Mijaka (str. 347—348).

Knjiga peta. R. M. Grujić: Drvorez sv. Spasa i sv. Bogorodice u Skoplju. (Str. 165—200). Ikonostasi i još neki delovi, radeni u drvorezu, u pomenutim skopskim crkvama predstavljaju prvoklasna umetnička dela, koja dosada nisu proučavana. G. Grujić daje kratak pregled i značaj rezbarskih radova iz srednjega veka i docnijeg doba, a zatim detaljno opisuje drvorez u dve skopske crkve, koji je iz prve polovine XIX. veka, i iznosi njegovu istoriju. 32 fotografije bogato ilustruju taj članak. — U članku Petar Skok: Iz balkanske komparativne literature. Rumunske paralele »Zidanju Skadra« (str. 221—241) pisac daje najpre iscrpan pregled literature o tom pitanju. Posle toga iznosi sadržinu dakorumunskih i aromunskih varijanata a u poslednjem odeljku »tumačenje«. Na kraju se poredi naše »Zidanje Skadra« s rumunskim varijantama. — Edmund Šnevajs: Glavni elementi samrtnih običaja kod Srba i Hrvata. (Str. 263—282). Na osnovi podataka iz obimne literature i na osnovi svojih ličnih istraživanja g. Šnevajs je utvrdio glavne elemente samrtnih običaja u našem narodu, počevši od predznaka smrti pa do izgleda grobova i grobalja. Na kraju je kratak osvrt na poreklo pojedinih elemenata i na uticaje, pod kojima su se razvijali ti običaji. — Mileko S. Filipović u članku Sarlagandžije u Velesu (str. 283—294) iznosi prošlost tog zanata u Velesu i opis rada oko prerade susamova i makova semena u ulje i dr. proizvode. — Voj. S. Radovanović objavljuje izveštaj o radu Etnološkog seminara u Skoplju pod naslovom: Radovi Etnološkog seminara skopskog fakulteta na proučavanju naroda Južne Sr-

bije i susednih oblasti od 1925. do 1928. god. (Str. 309—310). — Atanasije Urošević pod naslovom Jedna tradicija o poreklu Arbanasa (str. 311—312) saopštava predanje od Arbanasa iz Gornje Morave, da su poreklom iz Arabije, a to predanje ima svoje varijante kod Arapa i kod Abaza. — Boris Špora radom Novi prilozi radu S. Milosavljevića »Bačijanje na Šar-planini« (str. 313—318) dopunjuje i ispravlja Milosavljevića obaveštenjima o geografskim prilikama Šar-planine i u nekolicini o proizvodnji kačkavalja. — Atanasije Urošević pokušava da objasni poreklo i značenje naziva Čitaci (str. 319—320), kako se zove jedan manji deo muslimana Južne Srbije.

U ovoj su knjizi prikazana sledeća dela: Đorđe Krstić: Kolonizacija u Južnoj Srbiji. (Pero Slijepčević, str. 340—346);

Dr. D. J. Popović: O Cincarima. Beograd 1928. (Rad. M. Grujić, str. 346—347);

Jedna stara knjiga o Aromunima (Untersuchungen über die Romanier ... von Georg Constantin Rosa. Pesth 1808.) (Mil. S. Filipović, str. 348—350).

Dr. Leonhard Schultze: Makedonien. Jena 1927. (Mil. S. Filipović, str. 352—357).

Carl Patsch: Drei bosnische Kultstätten. Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes, XXXII. (F. Barjakta-rević, str. 358—359);

Vladislav Skarić: Srpski pravoslavni narod i crkva u Sarajevu u 17. i 18. vijeku. Sarajevo 1928. (Mil. S. Filipović str. 359—360);

Simo Šobajić: Crnogorci. Beograd 1928. (Svet. Raičević str. 360—361);

Živko D. Petković: Jezik naših Šatrovaca. Beograd 1928. (Mil. S. Filipović, str. 361.);

Mićun Pavićević: Crnogorci u pričama i anegdota. Podgorica 1928. (Svet. Raičević, str. 362).

Tih. R. Đorđević objavljuje »pitanja« za skupljanje gradje za Kalemljenje boginja u staro vreme (str. 363—365).

Knjiga sedma i osma (ujedno) donosi odmah u početku dve rasprave od velikog interesa. Rasprava Ćiro Truhelka: Larizam i krsna slava (str. 1—33) od značaja je poglavito u tome što je njom ponova stavljen na dnevni red problem postanka slave i što je izazvala živu diskusiju o tome. Mišljenje g. Truhelka svodi se na to, da je slava »hristiani-

zovana forma latinskog kulta Lara, koja je s maloazijskim iseljenicima ilirske narodnosti došla u Italiju, odatle rimskim uplivom na Balkan, gde se na povoljnom ilirskom substratu snažno razvila i nasuprot hristijanizacije i slaviziranja zemlje do danas sačuvala«. Prostor časopisa i svrha ovog preglada ne dopuštaju mi da detaljnijem prikazem taj rad kao i sledeći: Radoslav M. Grujić: Crkveni elementi krsne slave. (Str. 35—74). G. Grujić je osvetlio jednu stranu problema slave, i on time je veoma zadužio našu etnološku nauku. On je izneo najpre stav crkve prema slavi počevši od reformama sv. Save. Zatim anališe pojedine elemente slave i prelazi na pitanje o postanku slave. Na kraju rasprave su rezultati pišćevih proučavanja. Svega ih je deset, a najvažniji je prvi: »Krsna slava je, u osnovi, kombinacija praslavenskog običaja zavetovanja božanstvu i opšteg hrišćanskog kulta naročito zaveta Bogorodici i raznim svetiteljima«. Ni raspravom g. Grujića problem slave nije rešen: slava je etnološki problem i može se rešiti jedino etnološkom metodom a uz pomoć drugih nauka. — Niko Đivanović piše: Flagelanti u primorju (str. 193—196). Verski pokret flagelanata koji je otpočeo u Italiji u 13 stoleću imao je odjeka i u drugim zemljama. U našim primorskim varošima bilo je bratovština bičevalaca već u početku 13 stoleća i pisac daje njihovu istoriju i karakteristiku. — Dušan Nedeljković, koji se već duže vremena bavi etnopsihološkim studijama, objavljuje članak Mavrovska psihička grupa (str. 237—267), u kom su rezultati ispitivanja medju Mavrovcima, stanovništvom mavrovske kotline. Članak sadrži i mnoge podatke iz svakdašnjeg domaćeg i društvenog života kao i iz običaja kod Mavrovaca. — Tih. R. Đorđević: Negri u našoj zemlji. (Str. 303—307). Po podacima iz literature i po svom ličnom saznanju g. Đorđević iznosi gde je sve u našoj zemlji bilo Negra (»Arapa«), koji su nam bili došli za vremena turske uprave. Zatim govori o životu i o osobinama Crnaca, koji su bili u našim zemljama. — Vojislav S. Radovanović: Narodna predanja o ubijanju starih ljudi. Geografsko-etnografska poređenja. (Str. 309—345). Na osnovi do sada objavljenih podataka u našoj naučnoj literaturi kao i gradje koju je lično skupio po mnogim krajevima Južne Srbije a delom i u Istočnoj Srbiji, pisac vrši poredjenja medju predanjima iz naše zemlje, a onda poredi taj običaj iz naše prošlosti sa sličnim običajima kod drugih naroda. Pisac je mišljenja, da može utvrditi, kad se je kod nas prestalo s

ubijanjem staraca, i nalazi da se je to desilo u vezi s hristijanizacijom J. Slovena pod kraj 9 veka. — Svetozar Raičević člankom: Narodna nošnja u Skopskoj Crnoj Gori (str. 347 do 368) dao je prvi potpuniji opis narodne nošnje iz jednoga dela Skopske Kotline, i to iz onog kraja, u kom je nošnja najlepša i najsačuvanija. — Milenko S. Filipović u članku Zadruga Spasića (Čurkovska kuća) u Bulačanima kod Skoplja (str. 369—379) iznosi prošlost i organizaciju jedne zadruge, koja je 1929 brojala 66 članova.

U toj su knjizi prikazana sledeća dela:
Stevan Tanović: Srpski narodni običaji u Đevdelijskoj Kazi. Beograd 1927. (Mil. S. Filipović, str. 404—405).

Ž. Milićević: Od Ohrida do Sandžaka. (Mil. S. Filipović, str. 405).

Petar Kostić: Crkveni život pravoslavnih Srba u Prizrenu i njegovoj okolini u XIX veku. Beograd 1928. (Mil. S. Filipović, str. 405—406).

Na kraju knjige su »pitanja«. Tih. R. Đorđević apeluje da se skupljaju »Mesne i druge narodne poruge« (str. 407.—410.) i da se skupljaju podaci za »Šišanje konja u žalosti« (str. 410—411). — Pod naslovom Kalemljenje boginja u starije doba Dr. Milan Jovanović-Batut odgovara na ranije pitanje g. Đorđevića, a sam T. Đorđević podacima s Kosova (str. 411—412).

Mil. S. Filipović.

*

V. A. Францевъ: Изъ исторiи славянскои литературнои взаимности. Колларъ и рускiе учение въ Загребѣ (1840-1841). (Зборникъ Русскаго Института въ Прагѣ I, 1929, str. 91-118).

Godine 1834. odlučeno je u Rusiji da se stvore katedre slavistike. Nekoliko godina kasnije ondašnji ministar prosvjete grof Sergeje Uvarov koji, i pored svoje reakcionarnosti, ima izvesnih zasluga pred kulturom i prosvetom, uputio je u slovenske zemlje četiri kandidata slavističke profesure, i to Josipa Bodjanskog, Izmaila Sreznjevskog, Petra Prajsa i Vasilija Grigorovića. Naučna putovanja ove četvorice slavističkih slavista jesu jedna od najlepših stranica u istoriji slavenske uzajamnosti i slavistike. God 1840. Bodjanski je boravio u Zagrebu, a godine 1841. tamo su se pojavili Sreznjevski i Prajs. Dok su oni još bili u Zagrebu doputovao je tamo i znameniti Jan Kollár. Profesoru akademiku, G. Dru Vladimiru A. Francevu, pošlo je za rukom da dobije iz arhiva bečkog Ministarstva unutrašnjih dela

nekoliko nemački pisanih onodobnih dokumenata, koje on tekstualno objavljuje u prilogu svoje duhovite i sa poletom napisane rasprave.

Krajem godine 1839. javlja konzularni agent u Beogradu Atanas Ković (Kovich) ondašnjem banu, barumu Vlašiću (v. Wlasisits), da je »neki (ein gewisser) Simon Milutinovich, direktor učiteljskih škola u ovoj kneževini« odlazi u Monarhiju. Kao što je Ković čuo, Milutinović će se poglavito baviti u Zagrebu i Vojnoj Granici. »S njim zajedno putuje neki Josip Bodjanski, ruski pisac iz Moskve. Oni hoće tobože (heisst es) da se upoznaju sa ilirskom književnošću«. Dobivši ovo pismo, ban Vlašić odmah je obavestio njegovu ekscelenciju ugarskog dvorskog kancelara grofa Majlátha o očekivanom putovanju »srpskog školskog direktora« Milutinovića i ruskog pisca Bodjanskog. I ako putnici još nisu stigli u »ovdašnje krajeve«, ipak je ban preduzeo sve potrebne mere da bi bio tačno obavešten o njihovim postupcima i kretanju. I zbilja, čim su putnici stigli, ban se podrobno obavestio i obaveštavao o tome, šta su oni tu radili i s kim su se sastajali. O tome je napisao i pismo nekoj ekscelenciji potpisano sa »unterthänigst ergebenster v. W.«. Iz ovog opširnog pisma saznajemo, da je Milutinović dopratio u Zagreb Bodjanskog i da je otputovao natrag u Srbiju još pre ruskog putnika. M. je posetio »nekoliko trgovaca srpskog porekla koje je već od pre poznavao«, a navratio je i u Ilirsku čitaonicu. Od honoratorum obišao je grofa Janka Draškovića i zagrebačkog velikog župana Zdenčaja. Ali ban Vlašić »uzima na se smelost« izjaviti, da Milutinović nije »exaltierter Slave«, nego »exaltierter Serbe«, koji nije još ni skinio svoju narodnu nošnju, prezire ostalo Slovenstvo i »otvoreno izjavio da mu se ne sviđa težnja nove hrvatske škole ujediniti sve Jugoslovene u literarnom pogledu pod imenom Ilira«. Ispričavši u glavnome tadašnju karijeru kao i putovanja Bodjanskog, barun Vlašić nastavlja: »Od onog vremena, kada je stigao u Zagreb, on se bavi isključivo lingvistikom, gotovo nikad ne izlazi iz svog stana«, pošto je bolešljiv. »U koliko se on dosad pokazao on je čovjek izvanredno skroman, trezven i potpuno sam primio premilostivi nalog Vaše Ekscelencije, pozvao sam Bodjanskog na ručak, da bi imao više slobode i prilike da se upoznam s njegovim pogledima. Ovom prilikom pokazao sam njemu svoju knjižnicu da bi njega uverio da sam i ja Slavenofil (dass ich ein Slavophile bin, sic!) ali ja sam se uverio da koliko je zbog svoje bolesti skroman i uzdržljiv u jelu i piću, isto tako sve njegove reči imaju pečat

skromnosti i obazrivosti. Ni jedne reči on nije izustio o političkim odnosima Rusije i drugih nacija... Njega posećuje većina ilirskih literata i tom prilikom vrši se izmena misli o slovenskoj filologiji... Uostalom, u ovaj trenutak ne znam ništa nego ovo što rekoh o tom čoveku. Medjutim, ako nešto kasnije saznadem o njemu, što bi zasluživalo pažnju, ja neću prepustiti da ovo preponizno dostavim Vašoj Ekselenciji».

Dolazak Sreznjevskog i Prajsa takodjer je izazvao uznemirenost u Beču i traženje obaveštenja. I zaista u arhivu su sad pronađeni konfidencialna pisma o toj stvari, bana Vlašića, podpisano kao i prethodno, Dragutina Klobučarića (Carl. v. Klobucsarich) i Josipa Stajdahera. Ban Vlašić utvrdio je, da se nije moglo zapaziti kod sve trojice ruskih putnika ni traga nekakvih drugih namera, izvan književnog interesovanja. »Pretpostavljajući da su ovi ljudi, ako oni i imaju neki drugi cilj pored umnožavanja svoega filološkog znanja dobili potrebna uputstva od svojih komitenata da ovo kriju, pomislio sam da moje približavanje njima može samo da izazove njihovu obazrivost, uzimajući u obzir moj službeni položaj».

Ali, ne dolazeći lično u dodir s ruskim naučenjacima, ban Vlašić stavio ih je pod nadzor lojalnih osoba koje zaslužuju njegovo poverenje (liess beyde durch Personen beobachtet, auf deren Loyalität, sowohl als auch gegen mich oft bewiesene Freundschaft ich mich vollkommen verlassen zu können glaube). Obaveštenja, koja je prikupio ban Vlašić ubedila su ga, da su se zbilja i Prajs, koji je duže vremena bolovao u Zagrebu i njegove kolege bavili isključivo filologijom, kupujući uz put i knjige pisane na raznim slovenskim jezicima a šaljući ih u Rusiju. Nikad nisu oni sudelovali u političkim razgovorima, čak ni onda, kad su bili na to pozivani (selbst wenn sie dazu absichtlich aufgefordert wurden). Da bi ipak umirio bečku vladu, barun Vlašić obećava njegovoj ekselenciji po dužnosti (pflichtschuldigt) dostaviti odmah, ako saznade o Rusima nešto sumnjivo.

Nezadovoljavajući se banovim izveštajima bečka vlada zatražila je podatke još i od drugih poverljivih osoba i to Dragutina Klobučarića i Dr. Josipa Stajdahera. Pisma obojice su sada takodjer objavljena. Iz pisma Klobučarića, koji se nalazio u Pešti zbog pripremnih radova u vezi sa pretstojećim Saborom saznajemo, da je on dobio naročiti nalog da nadzire rusko naučnika, koji se u Zagrebu pojavio, ali zbog odlaska u Peštu nije mogao udovoljiti tom nalogu (bedauere... mir von Euerer Excellenz erteilten Aufträge in Rücksicht der

Ueberwachung eines in Agram erschienenen russischen Gelehrten, Namens Prass, nicht genau entsprechen zu können). Klobučarić ipak obećava da će nakon povratka u Zagreb izviditi celu stvar i referisati o njoj njegovoj ekselenciji.

Isto je tako i Dr. Staidacher dobio nalog da sprovede poverljivu istragu o boravku ruskih naučenjaka. U svome izveštaju on tvrdi, da su se Rusi, nastanjeni kod zagrebačkog lekara Dr. Kriegera, ponašali potpuno čedno i mirno, dok je »njihov stalni pratilac bio neki Karl Rakovecz o kojem se pouzdano drži, da je on dobro raspoložen, veran i naklon C. K. vladi i državi«. Staidacher izjavljuje, da najpomnija i najopreznija istraga nije otkrila ni najmanjih tragova političke akcije ruskih naučenjaka.

Formalno stvar je stajala ovako, kao što je iz Zagreba referisano u Beč, ali faktički slovenska uzajamnost zaista je potkopavala c. k. vladavinu.

Dr. Aleksije Jelačić.

*

Наше село. Уредио Др. Милослав Стојадиновић, потпредседник Општине Града Београда, Члан Врховног Законодавног Савета. Београд, 1929, 604 стр. 4^о.

I.

Urednik »Savremene Opštine«, g. Dr. Miloslav Stojadinović, došao je na sretnu ideju da izda jedno veliko kolektivno delo o našem selu. Ovo delo, za koje je predgovor izvoleo napisati sam Nj. V. Kralj, sastavljeno je od članaka i rasprava iz pera naših najboljih književnika i stručnih pisaca. Ono je i obilato ilustrovano. Ovaj se pak prikaz tiče, dakako, samo onih članaka, koji spadaju u okvir »Narodne Starine«.

U odeljku »Istorija« na prvom je mestu članak g. Dra. Stanoja Stanojevića, profesora Beogradskog Univerziteta »Naše seljačke države«. Članak ističe sledeću tezu: »Za istoriju našeg naroda i državnog života neobično je značajno u svakom pogledu konstatovati sa su sve naše države, pa do danas, imale svoju osnovicu u seljačkom staležu i da su sve od reda u potpunom smislu bile seljačke države«. Ova tvrdnja u tako kategoričkoj općenitosti ne bi se mogla prihvatiti, ali osnovna tendencija razvića u njoj je tačno obeležena. Uz to idu u istom članku pojedinačna opažanja koja su veoma zanimljiva. Opštu sliku koju daje g. dr. Stanojević dopunjuju stvarnim podacima o položaju seljaka u srpskim i hrvatskim zemljama u srednjem veku i u XVI i XVII stoleću gg. univerzitetski profesor Dr. Radoslav M. Grujić (Skoplje):

»Ekonomsko pravni odnosi sela i seljaka (na osnovi povelja zadužbine Cara Dušana Sv. Arhangjela kod Prizrena, u XIV st.); Dr. Viktor Novak (Beograd); »Matija Gubec. Stanje hrvatskog seljaka pred njegovu pobunu 1573« i Dr. Alekandar V. Solovjev (Beograd); »Selo i seljak u prošlosti«. U ovim člancima vidi se naličje seljačkog stanja: kmetska zavisnost. U članku: »Srpski seljak Prvog Ustanka« g. Dr. Vladimir Corović, profesor Beogradskog Univerziteta, obrazlaže kako je ustanak, podignut od strane knezova, ipak postao opšte narodna radnja, u proučavanju koje »najviše upada u oči taj kolektivni duh akcije«. Najzad g. Dr. Vasilij Popović, profesor Beogradskog Univerziteta, baca letimičan pogled »Jedan pogled na bosansko-hercegovačko selo pred oslobodilačku borbu od 1875—1878.«

Dr. A. J.

II.

I ako smo seljačka zemlja, ipak je naša literatura o selu i seljačkom životu prilično oskudna. Naročito je oskudna literatura, koja problem sela zahvaća sa socijalne, ekonomske, pravne i istorijske strane. Više je radjeno na području folklora i etnografije na kojem već imamo i lep broj reprezentativnih radova. Nije potrebno, da se i ovde naročito istakne rad Jovana Cvijića i njegove škole, naših Etnografskih Muzeja i suradnika naših »Zbornika« u Beogradu i Zagrebu.

Ali i ta dela bila su pretežno ograničena na uski krug zainteresovanih lica. Sira javnost nije ni do danas upućena u život našeg sela i seljaka.

Više je nego pohvalno nastojanje g. Dr. Miloslava Stojadinovića, da u rečenom zborniku zaokruži sliku našeg sela i da tako omogućiti našoj javnosti, da se upozna sa svim problemima koji su vezani uz prošlost, život i napredak jugoslavenskog seljaka. Ovaj zbornik, upravo jedinstven po obliku i sadržini, daje punu mogućnost, da se naše selo upozna ne samo sa istorijske, nego i geografske, etnografske, higijenske, pravne, ekonomske ukratko i socijalne strane. Jednom reči, odlična enciklopedija sela.

Ja ću se na ovom mestu ograničiti samo na etnografski materijal publikovan u »Našem selu«, koji je u svakom pogledu prvoklasan. Kratka i informativna je radnja g. Borivoja Ž. Milojevića o »Geografskim osobinama sela«, u kojoj tumači položaj i tip sela. Dok su njegovi izvodi opšte prirode Dr. Anton Melik se u svom napisu »Selo u Slovenačkoj« ograničuje samo na slovenačko selo, prosmatrajući njegove etnografske kao i ekonomske odlike. G. Petar Šobajić daje prikaz

»Crnogorskog sela« ističući sve socijalne, istorijske i ekonomske uslove, koji su dali tipičnu formu crnogorskog sela i života u njemu.

Opširniji je članak g. Edhema Mulabdića: »Muslimansko selo u Bosni i Hercegovini«, u kome su opisi moguće i previše detaljni za ovakav zbornik. Autor daje sliku života i običaja u muslimanskom selu sa mnogo topline i iskrenosti, ali se ne može prevideti, da je na mestima moguće ipak previše literaran. Dobar izbor slika oživljuje članak.

G. Dr. Borivoje M. Drobňaković dao je u svom članku: »Glavni tipovi kuća u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca« preglednu sliku glavnih tipova seljačkih kuća. Genetički pregled ide uporedo sa terenskom podelom, čime je znatno olakšan pregled karakterističnih tipova.

G. Dr. Stanko Vurnik, jedan od najvrednijih mlađih slovenačkih etnografa izradio je vanredno uspešu radnju: »Slovenska kmečka hiža«. Njegova je radnja podeljena u dva dela: 1. na istorijski i 2. etnografsko-kulturni i geografsko-klimatski. Čitava radnja je ilustrovana savršenim ilustrativnim materijalom, koji izvode autora potpuno jasno dokumentira. Naročito je vredan prilog karta koja terenski prikazuje tipove kuća. Bez sumnje je radnja g. Vurnika jedna od najvrednijih u celom etnografskom delu almanaha.

Pisati o »Narodnim običajima« na dve strane izgleda svakom kao bezuspešan posao. Međutim se g. Tihomir R. Gj. Gjorgjević ograničio samo na razvojne oblike narodnih običaja posmatrajući ih više istorijski nego psiho-sociološki. Ali držeći u vidu raspoloživi prostor, mora se priznati, da je taj kratki prikaz g. Gjorgjevića, u okviru njegova prostora, uspio. U istom okviru pisana je i druga radnja g. Gjorgjevića o »Narodnoj nošnji«. Kao i prijašnji prilog i ovaj je pisan istorijski, ne uzimajući u obzir druge faktore izgradnje narodne nošnje.

Gđica Milena D. Lapčevićeva u svom oduljem napisu: »Narodne seoske nošnje u našoj zemlji« pokušala je, da dadne sintetički prikaz naših narodnih nošnja. I ako se i ona služi pretežno istorijskim metodom uzima u obzir i druge faktore, koji su rukovodili transformaciju naše narodne nošnje. — Njeno tumačenje iščezavanja narodnih nošnja je potpuno ispravno kao i njeni izvodi o pitanju, da sebi selo treba da održava i dalje svoju nošnju. Pitanje, o kojem naši romantici tako često i bez ikakvog razumevanja govore. Članak gđice Lapčević je interesantno pisan i poželjno bi da čitateljiice ovoga zbornika svrate na njega pažnju.

Članak g. Drx. Rad. Kazimirovića o »Našim narodnim šarama« ima zastarelo stanovište. Danas je potpuno drugačije, i u prvom redu stvarnije, prosudijavanje narodnih motiva. G. Kazimirović ne pozna niti našu (na pr. izdanja Etnografskog Muzeja u Zagrebu) niti stranu literaturu o orna-

mentima. Usled toga je i njegov prilog najslabiji i najnestvarniji.

Kao što sam već unapred rekao, ovaj zbornik ispunjava osetnu prazninu u našoj literaturi o selu i bilo bi poželjno, da nadje širi krug čitalaca.

M. K. N.

BILJEŠKE

* Za upravnika Državnog arhiva u Dubrovniku postavljen je g. dr. Branimir Truhelka, koji je 1926. umirovljen kao ravnatelj Geofizičkog zavoda u Zagrebu. Po svom školovanju i struci novi je upravnik dubrovačkog arhiva — to je za ovaj slučaj karakteristično — prirodoslovac, astronom, ali se jedno vrijeme bavio i istraživanjem građe za životopis Rudera Boškovića. G. dr. B. Truhelka sin je uvaženoga starog učenjaka g. dr. Čire Truhelke, bivšeg direktora bosansko-hercegovačkog muzeja i profesora univerziteta u Skoplju, koji je — kako znaju naši čitaoci — dosad tri puta surađivao u »Narodnoj Starini«. Zagrebačka »Riječ« (XXVI. br. 41. str. 14.) kaže za g. dr. Branimira Truhelku: »Tako je dr. Truhelka od matematičkih, prirodnih nauka, koje su njegova prvotna struka, našao vezu i s kulturno-istorijskim naukama... postigao lepe uspehe i veliko priznanje. Njegovo postavljanje za upravnika jednog državnog arhiva, najvažnijeg za južnodalmatinsku, srpsku i bosansku istoriju najvidniji je znak tog priznanja«.

* Za univerzitetskog docenta vizantologije u filozofskom fakultetu u Skoplju izabran je mjeseca studenoga 1930. naš suradnik g. Dr. Vladimir Mošin, do sada suplent gimnazije u Koprivnici.

* »Hrvatska Straža« u Zagrebu u svom 254. br. 1930. priopćuje bilješku pod naslovom »Stipendij Zagreba za studij u inozemstvu« i s podnaslovom »Novi natječaj za historijske nauke« te se m. o. tu kaže: »Odbor se je saglasio, da se najmanje naučno radi na polju historiografije. Više je nego očit nedostatak mladih, spremnih i nauci odanih povjesničara. Zato je, s obzirom na drugu nepodijeljenu stipendiju zaključeno, da se raspiše novi natječaj i da se tom prilikom u prvom redu uzmu u obzir natjecatelji, koji se, ispunivši dakako sve ostale uvjete, žele posvetiti naučnom radu na polju historiografije«. Trebalo bi, ali ne možemo, komentirati i uzrok prvomu navodu citiranoga stavka. Vrijeme će, uostalom, i tu progovoriti, samo će, mislimo, na žalost biti kasno. Što se pak drugoga dijela

tiče, nama nije jasno, da li će odbor i za taj historičarski stipendij postaviti uvjet polaska u inozemstvo. Hrvatsku i zagrebačku historiju treba studirati u Zagrebu i u domaćim arhivima.

* U Čakovcu će navodno općina dati stari zrinški grad u svrhe osnivanja jednog lokalnog muzeja.

* U selu Aljunji na mjestu zvanom »Selište« blizu Kumanova još odavno su se poznavali tragovi nekih razvalina, za koje su seljaci vjerovali da su ostanci neke stare crkve koju su Turci porušili. To mjesto seljaci su smatrali za svetinju i kod njih je bilo rasprostrto vjerovanje da svaki onaj, koji bi pokušao da budakom udari u to mjesto, mora umrijeti. Učitelj Dušan Popović sa još nekoliko odvažnih seoskih mladića, koji se nisu plašili smrti, otpočeo je sa otkopavanjem. Tom prilikom naišli su u zemlji na zidove.

* Na molbu gradske općine u Sarajevu bosansko-hercegovački zemaljski muzej ustupio je jednu dvoranu za osnivanje sarajevskog gradskog muzeja. Na tavanu sarajevskog magistrata naden je gradski grb (1878., polumjesec i zvijezda); crtež Sarajeva iz 1864., plan Sarajeva iz 1878. s naznakom »novijih kuća« itd.

* 19. X. 1930 otvoren je u Požegi (slavonskoj) gradski muzej koji je osnovan najviše zauzimanjem g. Julija Kempfa, umirovljenog županijskog školskog nadzornika a i suradnika »Narodne Starine«. Žaleći što uredništvo našeg, kulturnohistorijskog i etnografskog časopisa nije bilo pozvano svečanom otvaranju rečenog požeškog muzeja veseliće nas, ako budemo u prilici publikovati čim više građe iz te marno sabrane riznice.

* I malo seoce Vid blizu Metkovića u neretvanskoj krajini dobilo je nastojanjem veleč. g. župnika Puratića arheološko društvo imenom »Narona« kako se zvalo rimsko naselje današnjeg Vida i koje je moglo brojati oko 70.000 sta-